

DAGMARA DOBOSZ

ORCID 0000-0003-2230-3208

Uniwersytet Śląski w Katowicach

WSPÓŁCZESNA KOBIECOŚĆ I MĘSKOŚĆ W OPINIACH MŁODYCH DOROŚŁYCH - ANALIZA W KONTEKŚCIE STEREOTYPÓW PŁCI ORAZ WŁASNYCH KONCEPCJI TOŻSAMOŚCI PŁCIOWYCH BADANYCH

ABSTRACT. Dobosz Dagmara, *Współczesna kobiecość i męskość w opiniach młodych dorosłych – analiza w kontekście stereotypów płci oraz własnych koncepcji tożsamości płciowych badanych* [Modern Femininity and Masculinity in the Opinions of Young Adults – Analysis of Gender Stereotypes and Subjects' Own Conceptions of Gender Identities]. *Studia Edukacyjne* no. 67, 2022, Poznań 2022, pp. 69-84. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2022.67.5

The analysis of the characteristics that society considers to be characteristic of each gender is one of the oldest perspectives in the study of gender stereotypes. Bearing in mind the changes taking place in the lifestyles of modern women and men as well as the fact that each era creates its own specific image of femininity and masculinity, the respondents (N = 450) were asked about what they consider to be the characteristic features of modern women and men. In addition, they were asked to identify the characteristics that best describe them. Analysis of the responses showed that the respondents attributed to modern women characteristics indicating the stereotype of a career-focused woman, while in the case of the male respondents, the indicated attributes of a modern woman, were a combination of the stereotype of a female sex object and a businesswoman. In the opinions of both groups of respondents, the masculinity is based on the characteristics traditionally attributed to men, gently expanded characteristics of the stereotype of a man, i.e. a life partner who is involved in family life. The question about self-perception in terms of femininity and masculinity showed that the vast majority of women surveyed described themselves using traits considered as typically masculine or combining masculine and feminine traits. In contrast, when describing themselves, men chose traits characteristic of traditional masculinity, while traits associated with femininity (e.g., caring) were only supplementary.

Key words: femininity, masculinity, gender, gender stereotypes

Data przesłania tekstu: 29.12.2022. Data przyjęcia tekstu do druku: 25.01.2023.

Wprowadzenie

Tożsamość płci i rodzaju to społecznie oraz kulturowo ukształtowane wyobrażenie własnej osoby jako przedstawiciela danej płci, które zaczyna się kształtować w okresie wczesnodziecięcym w procesie socjalizacji. Jednostka uczy się wówczas dostrzegać stawiane jej społeczne oczekiwania i je wypełniać. W tym ujęciu możemy mówić o tożsamości jednej lub wielu z ról płci (Frąckowiak, 2003, s. 65). Tożsamość kobiet i mężczyzn jest determinowana przez role związane z płcią oraz stereotypy kobiecości i męskości funkcjonujące w danym społeczeństwie (Miluska, 1996, s. 85). Społeczny system ról płciowych jest zjawiskiem złożonym. S. Bem scharakteryzowała go poprzez trzy tak zwane pryzmaty rodzaju, wymieniając w tym względzie:

- polaryzację rodzaju - jednostkom w zależności od płci biologicznej przydzielane są odmienne zadania oraz odmienne obszary działania;
- androcentryzm - sytuowanie mężczyzn i męskiego doświadczenia w centrum jako normy lub standardu, zaś kobiecości jako „inności”, wyższe wartościowanie tego, co wiąże się z aktywnością i cechami męskimi, traktowanie kobiety jako gorszej;
- esencjalizm biologiczny - nurt racjonalizujący i uzasadniający dwa poprzednie pryzmaty, podkreśla odmienną psychologiczną kobiet i mężczyzn, i uzasadnia ją jako naturalną oraz niezmienną (Bem, 2000, ss. 15-16).

Role rodzajowe stanowią podstawę stereotypów związanych z płcią (Godman, 2009, s. 169), a zdaniem Kate Millet rola płciowa,

to harmonijny i skomplikowany kod zachowań, gestów i postaw obu płci. Rola płciowa przeznacza kobiety do usług domowych i opieki nad dziećmi, rezerwując resztę ludzkich przedsięwzięć, zainteresowań i ambicji dla mężczyzn. Ograniczenia roli wyznaczonej kobiecie mają na celu utrzymanie jej w granicach doświadczeń czysto biologicznych. W konsekwencji nieomal wszystko, co da się opisać jako aktywność rdzennie człowieczą (zwierzęta również dają życie i na swój sposób opiekują się potomstwem), zostaje przypisane mężczyznom (Millet, 1982, s. 62).

Role pełnione przez mężczyzn są postrzegane jako sprawcze i czynne, kobiety zaś mają większe znaczenie dla tworzenia wspólnoty, są też bardziej ekspresyjne (Marszałek, 2008, s. 269). Kulturowo i społecznie zdefiniowana rola matki oraz związek kobiety z gospodarstwem domowym leży u podstaw niższego, w porównaniu z sytuacją mężczyzn, statusu kobiet we wszystkich ludzkich społecznościach (Baer, 1997, ss. 219-225). I rzeczywiście, w większości kultur role męskie są uważane za bardziej wartościowe i lepiej nagradzane niż żeńskie (Giddens, 2004, s. 133).

Mimo dostrzeganych nierówności, wpływ tradycyjnych ról płciowych na zachowania kobiet i mężczyzn jest bardzo silny. Człowiek, doświadczają-

jąc presji społecznej, która nakazuje mu dostosowanie się do odpowiednich norm, najczęściej dostosowuje się do wymogów roli, nie chcąc ryzykować zbiorowego napiętnowania wywołanego naruszeniem tych norm. Społeczne oczekiwania to samospełniające się proroctwo, bowiem wywołują oczekiwane zachowania, a działania zgodne z narzuconą rolą pozwalają rozwijać umiejętności przypisane danej płci (Marszałek, 2008, s. 269). Opisany wyżej system ról płciowych, choć od stu lat ewoluuje w kierunku większej równości i mniejszego oddzielenia od siebie światów męskiego i kobiecego, to jednak, mimo prawnych i obyczajowych zmian, wciąż uwidacznia się w praktyce życia społecznego oraz w świadomości ludzi (Pankowska, 2005, ss. 3-4).

Stereotypy płci, rozumiane jako zespoły uogólnionych i sztywnych ocen, opisują przekonanie, że określone zachowania charakteryzują jedną płć, nie odnosząc się do drugiej (Królikowska, 2011, s. 388). Inne definicje mówią o stereotypach płci jako o opisach „męskiego mężczyzny” i „kobiecej kobiety”, które są uznane przez ogół społeczeństwa i powstają w wyniku wychowania i socjalizacji w tym społeczeństwie (Kostrzewa, 2012, s. 309). Stereotypy tradycyjne zakładają wyższą pozycję mężczyzn poprzez cechy i atrybuty związane z dominacją, władzą i eksploracją świata zewnętrznego, kobietę zaś lokują w rolach ekspresyjnych i domowych. Natomiast, w ramach egalitarnych ról płciowych następuje zrównanie ról pełnionych przez przedstawicieli obu płci (Bajkowski, 2010, ss. 36-37).

W ramach stereotypów kobiecości i mękości badacze dodatkowo wyróżnili pewne ich podtypy, przy czym są one bardziej wyraźne i łatwiejsze do wyodrębnienia w ramach stereotypu kobiecości, na przykład stereotyp (Grabowska, 2007, s. 21):

- gospodyni domowej i stereotyp „króliczka” – badania Cliftona i współpracowników;
- obiektu seksualnego, kobiety kariery, gospodyni domowej i sportsmenki – wyróżnione przez Noseworthy i Lotta;
- matki/żony, karierowicza i obiektu seksualnego u Ashmore’a i innych;
- biznesmena, sportowca, pracownika fizycznego i macho w badaniach Deaux.

W przeszłości przekazy socjalizacyjne dotyczące stereotypów i ról płciowych były jasno określone. Współcześnie paradygmaty kobiecości i mękości nie są już tak przejrzyste; stanowią kompilację tradycyjnych i egalitarnych wzorców, które występują równocześnie i konkurują ze sobą, powodując, że role społeczne kobiet i mężczyzn stają się niejednoznaczne (Paprzycka, 2010, s. 33). Stereotypy kobiece są w wielu społeczeństwach postrzegane jako silniej zmieniające się na przestrzeni lat (Lopez-Zafra, Garcia-Retamero, 2012, ss. 169-183), co można odnieść do koncepcji strukturalno-społecznej, zgodnie z którą cechy przypisywane kobietom i mężczyznom zmieniają się wraz

ze zmianą podejmowanych przez nich ról społecznych. Ponieważ kobiety są coraz bardziej aktywne na rynku pracy oraz podejmują zawody zarezerwowane wcześniej dla mężczyzn, zmienia się postrzeganie przypisywanych im cech. Równocześnie zmiana ról męskich jest znacznie bardziej ograniczona, a co za tym idzie, nie są oni postrzegani jako przejmujący/rozwijający u siebie cechy kobiece (Diekman, Eagly, 2000, ss. 1171-1188).

Metodologia badań oraz charakterystyka grupy badanej

Zaprezentowane w artykule wyniki badań stanowią część większego projektu badawczego, którego celem była diagnoza sposobów postrzegania wzorców kobiecości i męskości przez młodych dorosłych (definicja własna badanych oraz kulturowe reprezentacje, z którymi się utożsamiają). Wzorce rozumiane były przez mnie jako zbiór cech i zachowań związanych z płcią, zgodnych ze stereotypami panującymi w danej kulturze. W kategoriach tych mieszczą się takie cechy związane z płcią, jak anatomia, atrybuty osobowościowe, podział obowiązków i role społeczne kobiet oraz mężczyzn. Kategorie kobiecości i męskości są ze sobą ściśle powiązane, chociaż każda kultura i epoka tworzą określone wzorce kobiecości i męskości (Grochola-Szczepanek, 2008, ss. 62-68). Badana grupa liczyła 450 osób. Kryterium doboru stanowiły wiek oraz płeć. Skoncentrowano się na badaniu osób w przedziale od 18 do 24 r.ż. Zgodnie z klasycznymi ujęciami faz rozwojowych, osoby w tym wieku reprezentują fazę wczesnej dorosłości (Lipska, Zagórska, 2011, s. 14). Średnia wieku w badanej grupie wyniosła 20,15 lat. Najliczniejszą grupę stanowili badani w wieku 19 i 20 lat (łącznie 62,89%). Liczebność grup ze względu na płeć wyniosła łącznie $n_1 = 225$ kobiet i $n_2 = 225$ mężczyzn. W badaniu zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, z wykorzystaniem autorskiego kwestionariusza ankiety.

Wyniki

Analiza cech, jakie w społeczeństwie uważa się za charakterystyczne dla każdej z płci jest jedną z najstarszych perspektyw w badaniu stereotypów płciowych (Deaux, Kite, 2002, s. 360; Best, 2003, ss. 11-12). Mając na uwadze przemiany zachodzące w stylu życia współczesnych kobiet i mężczyzn oraz fakt, że każda epoka kreuje specyficzny dla siebie obraz kobiecości i męskości, zapytano badanych o, ich zdaniem, charakterystyczne cechy kobiet i mężczyzn. W tym celu przygotowano listę 57 cech uznawanych za typowo ko-

biece lub męskie, która została stworzona na podstawie przeglądu literatury, a następnie odpowiednio skrócona (opracowanie własne na podstawie: Bajkowski, 2010; Deaux, Lewis, 1984, ss. 991-1004; Korzeń, 2006, ss. 37-50; Szarzyńska-Lichtoń, 2004, ss. 353-368; Broverman, Vogel, Broverman, Clarkson, Rosenkrantz, 1972, ss. 59-78; Nelson, 2003, ss. 263-306; Williams, Satterwhite, Best, 1999, 40, ss. 513-525). Zadaniem badanych było wybranie po 5 cech, typowych, w ich opinii, dla współczesnych kobiet i mężczyzn (osobno dla każdej płci).

Zestaw atrybutów charakterystycznych dla współczesnych kobiet, w ocenie respondentek, wiązał się z takimi cechami, jak ambicja (64,89%), koncentracja na pracy zawodowej (60%), seksapil (42,67%), aktywność (41,78%), czy dominacja (33,78%). Badani mężczyźni wymieniali natomiast takie cechy, jak seksapil (49,78%), ambicja (43,56%), aktywność (36,44%), koncentracja na pracy zawodowej (36%), czy kokieteryjność (27,56%). Szczegółowy rozkład procentowy cech, które otrzymały najwyższe wyniki zaprezentowano w tabeli 1.

Tabela 1
Opinie badanych na temat cech charakteryzujących współczesne kobiety

Kobiecość obecnie		
Cechy do wyboru	kobiety (n1 = 225)	mężczyźni (n2 = 225)
Agresywność	11,11%	3,56%
Aktywność	41,78%	36,44%
Ambicja	64,89%	43,56%
Bałaganiarstwo	0,00%	0,00%
Bezpośredniość	14,22%	8,89%
Brak inicjatywy	0,00%	0,00%
Chłód	24,44%	4,44%
Ciekawość	19,11%	13,78%
Ciepło	4,89%	11,56%
Czułość	0,00%	5,33%
Delikatność	3,11%	14,67%
Dokładność	1,78%	0,00%
Dominacja	33,78%	16,44%
Elegancja	8,44%	12,00%
Emocjonalność	0,00%	13,78%
Grzeczność	0,00%	0,00%
Impulsywność	5,33%	27,11%

Kłótność	2,22%	9,33%
Kokietyryjność	10,67%	27,56%
Kompetencja	6,22%	14,67%
Koncentracja na pracy	60,00%	36,00%
Koncentracja na rodzinie	0,00%	16,89%
Konkretność	5,78%	4,44%
Łagodność	0,00%	6,22%
Łatwość podejmowania decyzji	0,00%	8,44%
Niezależność	20,00%	21,33%
Odwaga	1,78%	9,78%
Opanowanie	0,00%	2,67%
Opiekuńczość	0,00%	5,78%
Pasywność	0,00%	0,00%
Pewność siebie	24,00%	6,67%
Plotkarstwo	0,00%	0,00%
Podporządkowanie	0,00%	0,00%
Pomysłowość	0,00%	0,89%
Powab	2,22%	0,00%
Przebojowość	15,11%	4,00%
Racjonalność	0,00%	0,00%
Radzenie sobie w trudnych sytuacjach	17,78%	2,67%
Schludność	0,00%	0,00%
Seksapil	42,67%	49,78%
Skłonność do płaczu	0,00%	0,00%
Skromność	4,00%	1,33%
Spokój	1,78%	2,67%
Stanowczość	0,00%	1,78%
Świadomość swojej wartości	23,11%	10,67%
Trudność w podejmowaniu decyzji	0,00%	0,00%
Uczuciowość	0,00%	0,00%
Uległość	0,00%	4,89%
Upór	5,33%	0,89%
Wrażliwość na uczucia i potrzeby innych	0,00%	13,78%
„Wyzywająca” seksualność	11,11%	1,78%

Zadbanie	4,00%	14,22%
Zaradność	0,00%	3,56%
Zdolność do poświęcania się dla innych	0,00%	0,00%
Zdolności przywódcze	7,56%	2,67%
Zdystansowanie	0,00%	0,00%
Zorganizowanie	1,78%	3,11%

Źródło: badania własne.

Cechy wymienione w odpowiedziach respondentek sugerują odejście od tradycyjnego modelu kobiecości w stronę stereotypu kobiety skoncentrowanej na karierze zawodowej. Natomiast, atrybuty wskazane przez mężczyzn stanowią połączenie stereotypu kobiety - obiektu seksualnego oraz kobiety - kariery. Bardzo ciekawym zjawiskiem jest wysoka pozycja seksapilu w tym zestawieniu, rozumianego przeze mnie, za *Słownikiem języka polskiego*, jako atrakcyjny seksualnie wygląd. Interesujące także, że w cechach wskazywanych przez mężczyzn pojawiła się również taka cecha, jak kokieteryjność, czyli zalotne zachowanie mające na celu spodobanie się komuś, szczególnie osobie płci przeciwnej. Możliwe, że wysoki wynik jaki uzyskały te cechy związany jest z młodym wiekiem badanych oraz charakterystycznymi dla tej fazy życia zadaniami rozwojowymi. Według Erika Eriksona, głównym kryzysem rozwojowym wczesnej dorosłości jest kryzys intymność - samotność. Jednostka koncentruje się wówczas na poszukiwaniu i tworzeniu bliskich związków z innymi ludźmi oraz na poszukiwaniu partnera, przeważnie odmiennej płci, z którym mogłaby stworzyć trwałą relację emocjonalną i seksualną (Birch, Malim, 2002, s. 132). Rozpoczęta w okresie adolescencji aktywność seksualna ulega konsolidacji, kształtują się indywidualne preferencje oraz potrzeby w zakresie sfery seksualnej. Oprócz tego osiągnięcie pełnoletniości, zakończenie okresu dojrzewania i wejście w dorosłość często wiąże się z możliwością odczuwania szczytowej satysfakcji z własnego wyglądu i kondycji; ciało jednostki jest najczęściej w tym okresie w najlepszej formie i najbliższej mu do prezentowanych w mediach ideałów. Równocześnie wzrasta świadomość ciała i pewność w sposobie korzystania z niego, co może wpływać na samoocenę (Kochan-Wójcik, Piskorz, 2010, s. 23).

Ponadto, analizując otrzymane wyniki, można zauważyć, iż współczesny obraz kobiecości, w opinii respondentów obu płci, wzbogacił się o wiele elementów tradycyjnie przypisywanych płci męskiej. Chodzi o takie cechy, jak: agresywność, aktywność, ambicja, bezpośredniość w wyrażaniu myśli, chłód, ciekawość świata, dominacja, kompetencja, koncentracja na pracy zawodowej, konkretność, łatwość podejmowania decyzji, niezależność, od-

waga, pewność siebie, przebojowość, radzenie sobie w trudnych sytuacjach, czy świadomość swojej wartości. Badani z dużo mniejszą częstotliwością byli skłonni przypisywać współczesnym kobietom takie cechy, jak: brak inicjatywy, ciepło, czułość, delikatność, emocjonalność i wrażliwość, łagodność, opiekuńczość, pasywność, plotkarstwo, podporządkowanie, schludność, skłonność do płaczu, skromność, spokój, trudność w podejmowaniu decyzji, uczuciowość, uległość, czy zdolność do poświęcania się dla innych. Współczesne kobiety są natomiast uważane za bardziej kokieteryjne, ale też impulsywne oraz kłótlive. Co ciekawe, koncentracja na rodzinie została wskazana przez 16,89% respondentów płci męskiej jako cecha charakteryzująca współczesne kobiety. Dla porównania, ten sam atrybut nie został wskazany przez ani jedną respondentkę.

Natomiast cechy, które obecnie można przypisać mężczyznom, to, zdaniem respondentek, koncentracja na pracy zawodowej (48,89%), zadbanie (29,78%), ambicja (25,33%), bałaganiarstwo (21,78%) i koncentracja na rodzinie (20,89%). Badani mężczyźni wymieniali natomiast takie cechy, jak: ambicja (48,44%), koncentracja na pracy zawodowej (36,44%), aktywność (33,78%), pewność siebie (21,33%), zadbanie i koncentracja na rodzinie (po 19,11%). Dokładne wyniki procentowe zaprezentowano w tabeli 2.

Tabela 2

Opinie badanych na temat cech charakteryzujących współczesnych mężczyzn

Męskość obecnie		
Cechy do wyboru	kobiety (n1 = 225)	mężczyźni (n2 = 225)
Agresywność	6,22%	8,00%
Aktywność	13,33%	33,78%
Ambicja	25,33%	48,44%
Bałaganiarstwo	21,78%	5,33%
Bezpośredniość	0,00%	9,78%
Brak inicjatywy	19,11%	6,67%
Chłód	2,22%	0,89%
Ciekawość	9,33%	17,33%
Ciepło	0,00%	16,44%
Czułość	5,33%	13,33%
Delikatność	15,56%	12,89%
Dokładność	0,00%	0,00%
Dominacja	9,33%	16,44%
Elegancja	13,33%	9,78%

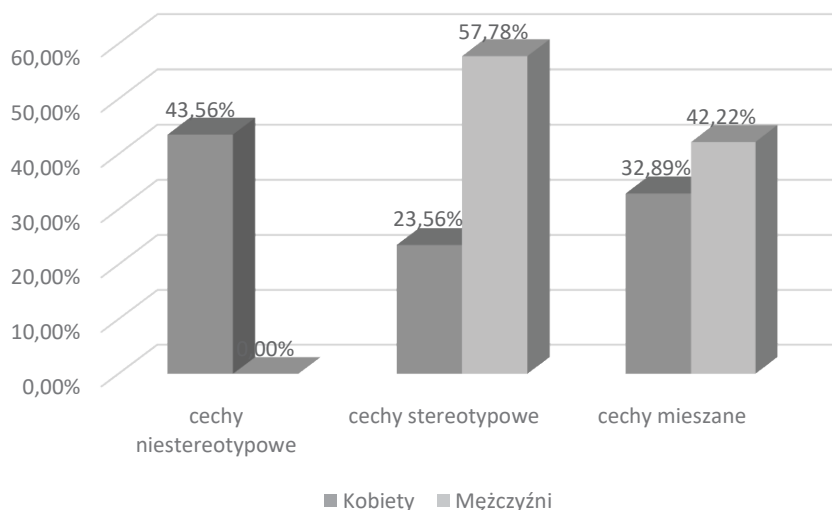
Emocjonalność	17,33%	6,67%
Grzeczność	1,78%	0,00%
Impulsywność	5,78%	6,22%
Kłótność	7,11%	1,78%
Kokieteryjność	0,00%	0,00%
Kompetencja	3,56%	16,89%
Koncentracja na pracy	48,89%	36,44%
Koncentracja na rodzinie	20,89%	19,11%
Konkretność	7,56%	9,78%
Łagodność	15,11%	15,56%
Łatwość podejmowania decyzji	8,89%	1,78%
Niezależność	8,89%	4,00%
Odwaga	0,00%	0,00%
Opanowanie	0,00%	2,22%
Opiekuńczość	12,44%	11,56%
Pasywność	1,33%	0,89%
Pewność siebie	13,33%	21,33%
Plotkarstwo	1,78%	0,89%
Podporządkowanie	0,00%	0,00%
Pomysłowość	1,78%	0,00%
Powab	0,00%	0,00%
Przebojowość	0,00%	10,22%
Racjonalność	4,00%	7,11%
Radzenie sobie w trudnych sytuacjach	16,44%	7,56%
Schludność	1,78%	1,78%
Seksapil	0,00%	6,22%
Skłonności przywódcze	1,78%	2,22%
Skłonność do płaczu	0,00%	0,00%
Skromność	0,00%	0,00%
Spokój	6,67%	0,89%
Stanowczość	20,44%	13,33%
Świadomość swojej wartości	7,56%	9,78%
Trudność w podejmowaniu decyzji	16,44%	4,44%
Uczuciowość	15,11%	1,78%
Uległość	6,67%	8,00%
Upór	12,44%	12,89%

Wrażliwość na uczucia i potrzeby innych	14,22%	5,78%
„Wyzywająca” seksualność	0,00%	0,00%
Zadbanie	29,78%	19,11%
Zaradność	17,78%	17,78%
Zdolność do poświęcania się dla innych	5,78%	1,33%
Zdystansowanie	4,00%	13,33%
Zorganizowanie	1,78%	2,22%

Źródło: badania własne.

Cechy wymieniane w charakterystykach mężczyzny współczesnego wskazują na przesunięcia w opiniach obu płci w stronę stereotypu mężczyzny - partnera życiowego, który jest zaangażowany w codzienne obowiązki i bierze czynny udział w wychowaniu dzieci. Podobnie, jak miało to miejsce we współczesnym obrazie kobiecości, wysoki wynik uzyskała także właściwość nawiązująca do wyglądu zewnętrznego - zadbanie, szczególnie podkreślana w opiniach respondentek. W obecnym obrazie męskości duże znaczenie miały takie cechy, jak ambicja, aktywność, zaradność, pewność siebie, koncentracja na pracy zawodowej, ale też cechy powszechnie kojarzone jako kobiece, jak: emocjonalność, czułość, delikatność, łagodność, uczuciowość.

Kolejno, poproszono respondentów, aby posługując się powyższą listą cech, wymienili najlepiej opisujące ich samych. Indywidualne koncepcje siebie jako kobiety lub mężczyzny stanowią bowiem ważny element tożsamości płciowej. Posługując się stereotypami kobiecości i męskości, opisanymi przez Brannon oraz Deaux i Lewis, poszczególnym cechom z listy przypisano punkty: 1 dla cechy stereotypowej oraz -1 dla cechy niestereotypowej w ramach obrazu kobiecości i męskości, a następnie obliczono wynik ogólny dla każdego badanego. Zabieg ten pozwolił na sprawdzenie, czy badani identyfikują się z tradycyjnymi czy też egalitarnymi wzorcami kobiecości i męskości oraz na ile opisy własne badanych pokrywają się z cechami przypisanymi współczesnym kobietom i mężczyznom. Wyniki okazały się zróżnicowane ze względu na płeć. Mężczyźni opisując siebie, najczęściej przypisywali sobie cechy zgodne z tradycyjnymi koncepcjami męskości. Ten typ samoopisu reprezentowało 57,78% badanych, pozostałą część badanych (42,22%) stanowiły osoby łączące w sobie cechy psychiczne charakterystyczne zarówno dla mężczyzn, jak i kobiet. Respondentki natomiast najczęściej (43,56%) charakteryzowały się za pomocą cech tradycyjnie przypisanych mężczyznom lub łączyły w swoich opisach cechy typowo kobiece i męskie (32,89%). Najmniej liczną grupę badanych (23,56%) stanowiły respondentki, które określały siebie w kategoriach właściwości tradycyjnie przypisywanych kobietom.

Ryc. 1. Obraz siebie jako kobiety lub mężczyzny
- analiza w kategorii cech uznawanych za typowe dla danej płci

Analizując odpowiedzi badanych, zauważono również, że respondenci płci męskiej częściej, niż to miało miejsce w przypadku kobiet, opisując w pytaniu pierwszym współczesnego mężczyznę, posługiwali się cechami, które następnie wymieniali jako własne. Przykładowe cechy wymieniane przez badanych do opisu siebie zawarto w tabeli 3.

Tabela 3
Sposoby definiowania siebie przez badanych – przykładowe cechy

Przykładowe cechy wymieniane przez badanych	Opisy niestereotypowe	Opisy stereotypowe	Opisy mieszane
Badane kobiety	<ul style="list-style-type: none"> - opanowanie - pewność siebie - zdystansowanie - przebojowość, dominacja - racjonalność, konkretność - upór - zaradność, zorganizowanie, ambicja 	<ul style="list-style-type: none"> - ciepło w relacjach z innymi - czułość - delikatność - grzeczność - skłonność do płaczu, zadbanie - spokój - uczuciowość, kłótność - łagodność - uległość - wrażliwość - zadbanie 	<ul style="list-style-type: none"> - aktywność, przebojowość - czułość, pomysłowość - emocjonalność - kłótność - niezależność, stanowczość - spokój - wrażliwość - czułość

Badani mężczyźni	- brak	<ul style="list-style-type: none"> - ambicja - impulsywność - odwaga - kompetencja - koncentracja na pracy - opanowanie, racjonalność, zdystansowanie - pewność siebie - przebojowość - skłonności przywódcze - stanowczość, niezależność - upór 	<ul style="list-style-type: none"> - ambicja - ciekawość świata - ciepło - dominacja - emocjonalność - czułość - łagodność - niezależność, ambicja - opiekuńczość, odwaga - schludność - spokój, zorganizowanie - zdolność do poświęcania się dla innych
------------------	--------	---	--

Źródło: badania własne.

Co istotne, w przypadku obu płci w indywidualnych opisach siebie jako kobiety i mężczyzny dużo rzadziej, niż w pytaniu o cechy charakterystyczne współczesnych kobiet i mężczyzn, wymieniano cechy związane z wyglądem fizycznym, jak zadbanie czy seksapil. Jeśli już były wymieniane, to wyłącznie u badanych reprezentujących tradycyjny stereotyp kobiecości.

Interpretacja i dyskusja wyników

W badaniu założono, że percepcja cech uważanych za charakterystyczne dla współczesnych kobiet i mężczyzn, w pewnym stopniu może odzwierciedlać rzeczywiste doświadczenia i obserwacje badanych związane z kobiecością i męskością. Odnosząc odpowiedzi badanych do stereotypów płci w percepcji respondentów, kobiecość ewoluuje w kierunku przejmowania przez kobiety cech zarezerwowanych dawniej dla mężczyzn (zob. Twenge, 1997, ss. 35-51)¹. Wzorzec męskości, choć również się zmienia, to jednak dalej opiera się przede wszystkim na stereotypowych właściwościach, przy czym charakterystyczne kiedyś dominację, agresywność, czy stanowczość zastąpiły takie cechy (nadal mieszczące się w repertuarze stereotypu męskiego), jak niezależność, ambicja, czy pewność siebie (zob. Lopez-Zafra, Garcia-Retame-

¹ Jean Twenge już pod koniec lat 90. XX wieku wskazywała, że kobiety i mężczyźni stają się coraz bardziej podobni do siebie w odniesieniu do cech uważanych kiedyś za stereotypowo męskie.

ro, 2012, ss. 169-183; por. Wilde, Diekman, 2005, ss. 188-196; March, Van Dick, Hernandez Bark, 2016, ss. 681-692)². Takie cechy kojarzone z kobiecością, jak emocjonalność czy wrażliwość stanowią jedynie uzupełnienie współczesnej męskości. Otrzymane wyniki różnią się od danych otrzymanych na przykład przez M. Chomczyńską-Rubachę i D. Pankowską, u których w badaniach w rankingu najpopularniejszych cech, przez pryzmat których badani opisywali mężczyzn, dominowały cechy neutralne lub kobiece (Chomczyńska-Rubacha, Pankowska, 2014, ss. 133-146)³.

Interesujący jest także wzrost znaczenia atrakcyjności fizycznej we współczesnych obrazach płci, czego sygnałem jest wysoka wartość seksapilu u kobiet i bycia zadbanym u mężczyzn. W przypadku obrazu kobiecości stereotyp kobiety - obiektu do podziwiania czy obiektu seksualnego jest mocno zakorzeniony w kulturze (Babicka, 2008, ss. 32-33), a uroda, kokieteria, wdzięk i dbałość o wygląd są cechami uważanymi w wielu badaniach za charakterystyczne i pożądane u kobiet (Paprzycka, 2009, ss. 164-165; Bajkowski, 2010, ss. 99-100; Karwatowska, 2013, ss. 117-130). Co się zaś tyczy mężczyzn, jak pisze K. Siewicz, współcześnie piękno przestało być zarezerwowane dla kobiet i fizyczna atrakcyjność zaczyna stanowić ważną cechę męskości (Siewicz, 2013, ss. 9-11).

Współczesny mężczyzna w dobie kultury masowej, poprzez wszechobecne media i reklamę, został więc niejako zmuszony do zainteresowania się swoim ciałem. Atrakcyjność fizyczna jest bowiem obecnie postrzegana jako istotny czynnik osiągnięcia sukcesu, tak w życiu zawodowym, jak i prywatnym (Piotrowska, 2015, s. 342).

Indywidualne konceptualizacje własnej kobiecości-męskości pokazały, że znakomita większość badanych kobiet określa siebie używając cech uważanych za typowo męskie bądź łączące w sobie cechy męskie i kobiece. Można przypuszczać, że niezależność, ambicja, silny charakter, pewność siebie, czyli cechy kojarzone dotąd z męskością, wykazywane przez kobiety są istotne lub promowane we współczesnych modelach kariery, pracy zawodowej i samorealizacji (zob. Eagly, Karau, 2002, ss. 573-598)⁴. Co się

² Podobne wnioski z badań wysnuli Esther Lopez-Zafra i Rocio Garcia-Retamero, którzy również badali przemiany ról społecznych i stereotypów związanych z mężczyznami i kobietami w Hiszpanii. Zdaniem badaczy, stereotypy związane z płcią obejmują aspekty dynamiczne (zmiennie w czasie), jednak treść tych stereotypów jest silnie zakorzeniona w rolach społecznych. Role i stereotypy kobiece były postrzegane przez respondentów jako silniej zmieniające się w czasie. Kobiety były również postrzegane jako nabierające cech męskich, w przeciwieństwie do mężczyzn, którzy nie byli postrzegani jako internalizujący cechy uważane za typowo kobiece. Analogiczne wnioski dotyczą także badań prowadzonych w Niemczech czy USA.

³ Choć, jak zaznaczają Autorki, mogło to wynikać z nadreprezentacji kobiet w grupie badanej.

⁴ Zdaniem A. Eagly i S. Karau, kobiety, zwłaszcza aspirujące do wyższych stanowisk, stoją w obliczu tzw. podwójnego standardu i podwójnego wiązania, to znaczy, jeśli chcą być po-

zaś tycyż badanych mężczyzn, zdają się swoimi odpowiedziami ilustrować słowa K. Arcimowicza:

zdecydowana większość mężczyzn we współczesnych społeczeństwach Zachodu realizuje w swoim życiu wartości i wzory zachowań stanowiące kontaminację elementów pochodzących z patriarchalnej i nowoczesnej wersji męskości, przy czym nasilenie cech tradycyjnych i charakterystycznych dla nowego modelu może być różne – z przewagą jednej bądź drugiej opcji (Arcimowicz, 2014, s. 24).

Może być i tak, że w obliczu rozmycia się wzorców męskości (Melosik, 2002, s. 30) otrzymany wysoki wynik identyfikacji z tradycyjnym, stereotypowym wzorcem stanowi bezpieczną i dobrze znaną opcję.

Wysoka identyfikacja kobiet i mężczyzn z „typowo męskimi” cechami oraz zerowa identyfikacja badanych płci męskiej z cechami wyłącznie niestereotypowymi mogą być także spowodowane przypisywaniem wyższej społecznej wartości cechom męskimi i większymi korzyściami wynikającymi z ich posiadania (zob. Lisowska, 2008, s. 67).

Podsumowanie

Reasumując, omówione powyżej wyniki odnoszą się do nurtu, szczególnie obecnego w psychologii społecznej, związanego z badaniem stereotypów płci, rozumianych jako konsensualne przekonania na temat atrybutów kobiet i mężczyzn. Chociaż może się wydawać, że najważniejsze ustalenia zostały w tej dziedzinie opisane już kilka dekad temu, badacze na całym świecie wciąż monitorują zmiany w zakresie treści stereotypów dotyczących płci (Eagly, Szczesny, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.01965/full> [dostęp: 20.06.22]). Zaprezentowane wyniki wpisują się w nurt badań wskazujących na mniej tradycyjne spojrzenie na współczesną kobiecość i męskość oraz odejście od spolaryzowanych obrazów płci na rzecz bardziej egalitarnych.

Wkład autorów

Autor deklaruje samodzielny wkład w powstanie pracy.

strzegane np. jako kompetentne, muszą wykazać się tym samym poziomem profesjonalizmu, a nawet przewyższyć swoich męskich współpracowników pod tym względem, a jednocześnie muszą odgrywać cechy stereotypowo kobiece, aby zmniejszyć negatywne reperkusje (np. zmniejszenie sympatii) związane z naruszeniem roli płciowej.

REFERENCES

Opracowania

- Baer, M. (1997). *Ewolucja myśli feministycznej w antropologii kulturowej. Szkic na podstawie wybranej literatury*. W: E. Pakszys, D. Sobczyńska (red.), *Humanistyka i płęć. Kobiety w poznaniu naukowym wczoraj i dziś*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM
- Bajkowski, T. (2010). *Kobiecość i męskość w percepcji młodzieży akademickiej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak
- Bem, S.L. (2000). *Męskość. Kobiecość. O różnicach wynikających z płci*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne
- Best, D.L. (2003). *Gender stereotypes*. W: C.R. Ember, M. Ember (red.), *Encyclopedia of sex and gender*. Boston: Springer
- Birch, A., Malim, T. (2002). *Psychologia rozwojowa z zarysów – od niemowlęstwa do dorosłości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Broverman, I.K., Vogel, S.R., Broverman, D.M., Clarkson, F.E., Rosenkrantz, P.S. (1972). *Sex – role stereotypes. A current appraisal*. Journal of Social Issues, 28, 59-78
- Deaux, K., Lewis, L. (1984). *The structure of gender stereotypes. Interrelationship among components and gender label*. Journal of Personality and Social Psychology, 46, 991-1004
- Deaux, K., Kite, M. (2002). *Stereotypy płci*. W: B. Wojciszke (red.), *Kobiety i mężczyźni: odmiennie spojrzenia na różnice*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne
- Diekmann, A.B., Eagly, A.H. (2000). *Stereotypes as dynamic constructs: Women and men of the past, present, and future*. Personality and Social Psychology Bulletin, 26(10), 1171-1188.
- Eagly, A.H., Karau, S.J. (2002). *Role congruity theory of prejudice toward female leader*. Psychological Review, 109(3), 573-598.
- Frąckowiak, M. (2003). *Role rodzinne, zawodowe i konsumenckie jako czynniki konstruowania tożsamości kobiet i mężczyzn w warunkach „różnorodności teraźniejszości”*. Roczniki Socjologii Rodziny. Tom XV – *Blaski i cienie życia rodzinnego*, 63-83
- Giddens, A. (2004). *Socjologia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Goodman, N. (2009). *Wstęp do socjologii*. Poznań: Zysk i Sk-a Wydawnictwo
- Grabowska, M. (2007). *Stereotypy płci we wczesnej dorosłości. Wybrane uwarunkowania*. Bydgoszcz: Wydawnictwo UKW
- Karwatowska, M. (2013). *Ciało kobiece vs. ciało męskie (na podstawie werbalizacji studentów)*. Białostockie Archiwum Językowe, 13, 117-130
- Kochan-Wojcik, M., Piskorz, J. (2010). *Zmiany w zakresie postrzegania i oceny własnego ciała wśród kobiet od okresu dojrzewania do dorosłości*. Psychologia Rozwojowa, 15, 3, 21-32
- Korzeń, R. (2006). *Nowa charakterystyka psychometryczna Inwentarza Oceny Płci Psychologicznej (IPP)*. Studia Psychologica, 6, 37-50
- Kostrzewa, Y. (2012). *Gender w organizacjach*. W: B. Glinka, M. Kostera (red.), *Nowe kierunki w organizacji i zarządzaniu. Organizacje, konteksty, procesy zarządzania*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska
- Królikowska, S. (2011). *Rola stereotypów płci w kształtowaniu postaw kobiet i mężczyzn wobec zdrowia*. Nowiny Lekarskie, 5, 387-393
- Lipska, A., Zagórska, W. (2011). *„Stająca się dorosłość” w ujęciu Jeffreya J. Arnetta jako rozbudowana faza liminalna rytuału przejścia*. Psychologia Rozwojowa, 16, 1, 9-21
- Lisowska, E. (2008). *Równouprawnienie kobiet i mężczyzn w społeczeństwie*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH
- Lopez-Zafra, E., Garcia-Retamero, R. (2012). *Do gender stereotypes change? The dynamic of gender stereotypes in Spain*. Journal of Gender Studies, 21(2), 169-183

- March, E., Van Dick, R., Hernandez Bark, A. (2016). *Current prescriptions of men and women in differing occupational gender roles*. *Journal of Gender Studies*, 25(6), 681-692
- Marszałek, L. (2008). *Kulturowe uwarunkowania roli kobiety we współczesnym społeczeństwie*. *Seminare*, 25, 267-279
- Melosik, Z. (2006). *Kryzys męskości w kulturze współczesnej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls
- Millet, K. (1982). *Teoria polityki płciowej*. W: T. Hołówka (red.), *Nikt nie rodzi się kobietą*. Warszawa: Wydawnictwo Czytelnik
- Miluska, J. (1996). *Tożsamość kobiet i mężczyzn w cyklu życia*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM
- Nelson, T. (2003). *Psychologia uprzedzeń*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne
- Pankowska, D. (2005). *Role płciowe a przemoc*. *Niebieska Linia*, 2, 3-5
- Paprzycka, E. (2009). „Kobiecość” współczesnych kobiet żyjących w pojedynkę. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Sociologica*, 34, 159-183
- Paprzycka, E. (2010). *Ambiwalencja – analiza socjalizacji kobiet w perspektywie gender*. *Przegląd Socjologiczny*, 59, 3, 33-53
- Piotrowska, A. (2015). *Męskość w wersji „pop”, czyli jaki jest współczesny mężczyzna celebryta? Studium przypadku*. *Dyskursy Młodych Andragogów*, 16
- Siewicz, K. (2013). *Wpływ przekazu medialnego na współczesny wzorzec męskości a implikacje dla edukacji*. *Kultura – Media – Teologia*, 15, 8-21
- Szarzyńska-Lichtoń, M. (2004). *Stereotypy płci i ich realizowanie w rolach życiowych w kontekście historycznym i kulturowym – szkic*. W: A. Kuczyńska, E.K. Dzikowska (red.), *Zrozumieć płcie. Studia interdyscyplinarne II*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego
- Twenge, J.M. (1997). *Attitudes toward women, 1970 - 1995: A meta-analysis*. *Psychology of Women Quarterly*, 21(1), 35-51
- Wilde, A., Diekman, A. (2005). *Cross-Cultural Similarities and Differences in Dynamic Stereotypes: A Comparison Between Germany and the United States*. *Psychology of Women Quarterly*, 29(2), 188-196
- Williams, J.E., Satterwhite, R.C., Best, D.L. (1999). *Pancultural gender stereotypes revisited: the five factor model*. *Sex Roles*, 40, 513-525

Źródła internetowe

- Eagly, A., Szesny, S. (2022), *Editorial: Gender Roles in the Future? Theoretical Foundations and Future Research Directions*; pobrany z: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.01965/full> [dostęp: 20.06.22]
- Grochola-Szczepanek, H. (2022). *Kobiecość, męskość czy może płcie komplementarna i neutralna?*; pobrany z: <http://www2.almamater.uj.edu.pl/101/18.pdf> [dostęp: 01.03.2022]